

ex Israel, scilicet ii qui profugerint in Jerusalem ad alas Dei et Ezechiae regis, vel in Damascus ad alas Syrorum.

Tertio, Vatablus, *g. d.* Cladem Assyriacam pauci effugunt, scilicet ii duntaxat qui post lectum in angulo se absconderint: aut aegri, qui in lectis decumbentes sua aegritudine movebunt Assyrios, ut eis parcant, *g. d.* Assyrii parcent solis miseris, qui adeo pauperes erunt, ut bini vel terni in lecto, aut non tam in lecto, quam in parte et angulo lecti requiescere cogantur.

Quarto, Septuaginta pro *in plaga lecti et Damasci grabato*, vertunt, *contra tribum et in Damasco*, « ut iuxta tropologiam referamus tribum (Hebraeum enim טריבּוּן *mitta* lectum; sed, si legas alio puncto טריבּוּן *mitta*, virgam et tribum significat) ad Judam, et Damascum ad vocationem gentium, de quibus unus grex factus est Domini: cujus saepe ovem leonem foras laniat, de quorum faucibus vix duo crura, aut extremum auferuntur auricularae,» ait S. Hieronymus.

Quinto, probabiliter P. Prado in *Ezech.* xxiv, 40, haec accipit de lectulis mensalibus, *g. d.* Qui habitant (quiescunt) « in Samaria in plaga lectuli, » id est, qui primos habent discentibus in lectis stratisque inter convivas. Nam pro *plaga* hebraice est *in angulo lecti*, id est in capite, in loco primario. De quibus rursus dicit cap. vi, 4: « Qui dormitis (cubatis) in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris. »

Ex his omnibus maxime genuina videtur tertia explicatio, tum quia vox *plaga*, vel angulus « lectuli » ac vox *grabato*, significant haec ad pauperes et aegros pertinere. Hi enim jacet in grabatis et angulis; tum quia hi recte comparantur cum duobus cruribus, et extrema auricula leoni ereptis; alioqui enim non constabit similitudo Prophetae, ejusque vis et nervus, nisi hi duo crura et extremum auriculæ adaptes. Sensus ergo totius hujus versiculi est hic: Sicut pastor de vervece aut vitulo a leone devorato eripit, servatque duo crura, aut extremum auriculæ, ab illo carnibus jam satiato, utpote ossea et insipida neglecta, ut ea ad herbam deferat, quae demonstrat vitulum non a se subductum, sed a leone laniatum: ita ex tota Samaria quasi e corpore politico, duo vel tres, id est pauci duntaxat cladi illius eripientur, iique viles et inutiles, puta pauperes macie confecti, ut sola crura osses habere videantur; et aegri, qui bini vel terni in ejusdem lecti et grabati lateribus decumbant, sive in Samaria, sive in Damasco. Ita a Castro. Quocirca forte idcirco Interpres pro *hebraeo* *pez*, id est angulus, vertit *plaga*, quæ et latus, et vulnus morbumque significat, ut innueret eos in latere lectuli decumbere ex vulnere et morbo, *g. d.* Salvabuntur ii qui ex *plaga* vulneris et morbi decumbant in plaga, id est in latere et angulo lectuli. Proprie *plaga*, vel *plagula* sunt commissurae, sive assumenta, quæ tapetibus, casulis, stragulis, lectis, vestibus attextuntur vel as-

suuntur; pretiose (uti sunt effugiae aureæ et gemmæ in casulis) a divitiibus ornatis et splendoris ergo; rudes et viles a pauperibus necessitatis causa. Laceris enim stragulis, lectis et vestibus pauperes assunt partes, puta plagulas, ut rupturam sarciant, presertim ad angulos: ibi enim facillius ob affricum parietis aliarumque rerum, franguntur. Plaga ergo lectuli est angulus lectuli pauperis, assumento resarci, et, ut S. Franciscus dicere solet, rappaclati. Pauperes enim lectos habent non integros, sed plagulis tum majoribus, tum minoribus consarcinatos instar centonum. Quare dormire in plaga lectuli, idem est quod dormire in centone, aut potius in assumento et latere centonis, ita ut in alero lecti latere dormiat alius, vel plures. Sensus ergo est, *g. d.* In Samaria exilio salvabuntur soli pauperes et miseri, qui in centonibus gregatim ob paupertatem dormiunt.

ET IN DAMASCO GRABATO. — Sicut Samaritani lectum, sic Damascum vocat *grabatum*: quia Israelitæ vexali ab Assyriis, miseri et afflicti confuebant Damascum, ibique quasi aegri in lecto secure quiescebant, seque recreabant. Damascus ergo iis afflicti, fessis et aegris erat quasi lectus; ita S. Hieronymus, Rupertus, Remigius, Ilugo et alii. « Ut quomodo qui fessus est recubatur in lectulo, sic illi fractas vires vicine gentis (Damasci) auxilio roborarent, » ait S. Hieronymus (1).

Perperam rectiores, ut R. David, Pugninus et alii, hebraum דמשק *dameseq*, id est Damasci, accipiunt non ut proprium, sed ut appellativum, quasi compositum ex ד *de*, et מֶשֶׁק *mesec*: *mesec* autem significat *tribum* vel *crus*. Unde vertunt, *in crure*, id est pede vel sponda lecti; aut, ut Arias, *in lecto mobili et agitabili*, ut ejus agita-

(1) Verba וּבִדְמֶשֶׁק *oubi dameseq* *ares*, obscura sunt. *Dameseq* vel pro nomine proprio, vel appellativo sumunt interpretes. Qui nomen proprium esse statuant, in diversas partes abeunt: præferenda autem ea videtur explicatio quæ cum Vulgata in *Damasci grabato* vertit, id est in lecto Damasceni operis et artificii, vel in lecto Damasceni stragulis instrato. Hinc Interpretationi quidem obstat, quod Hebraei gentivus non *preponens* solum, nec enim dicunt, *homines filius*, sed *filios hominis*; deinde Damascus hebraice scribitur *dameseq*, hoc autem loco scribitur *dimeseq*, ut jam monuit Petrus de Figueiro; interim tamen omnes antiqui interpretes eum nomen proprium דְּמֶשֶׁק *demesec* acceperunt. Qui *demesec* eum nomen appellativum capiunt et fontibus arabicis ita exponunt: primo *sericum*, peculiariter alium, impurissimum genus illud, quod ex reptis bombyum telis localiter in filia attenuatum; secundo, et ipsa bombyos tela in ovis formam metæ; tertio, pannus sericus (*Isai.* iii, 24; *II Reg.* vi, 14), quin et linum, *II Reg.* ii, 18. Quamcumque vero assumas ex his interpretationem, sensus est: Israelitæ qui nihil timent, et secure ac molliiter vivunt, peribunt. Usque hoc Ackermann.

Adde libet cum Maurer, hic *pannus Damascenus*, in quo jacet, id est sericus artificiosus textus, qui hodieque in linguis occidentalibus ab urbe Damasco denominatur (*angl.* et *dan.* *Damask*, *ital.* *Damascio*, *gall.* *Damast*, *germ.* *Damast*).

fione aegro somnus concilietur, uti matres agitant cinas infantium, ut hoc motu ipsi somnum concipiant. Unde ipse exponit, *g. d.* Assyrii illi solis patrent, qui ex gravi longaque infirmitate decumbentes in lectulis, seipsos movere, et ab una parte in altam convertere non poterunt, sed instat perperam moveri et converti ab aliis debeant. Perperam inquam: nam hebraice non est *messec*, sed *damesec*, quod non aliud quam *Damascum* significat, uti vertunt Septuaginta, Chaldaeus, Noster et alii. Adde ד *de* Hebraeis non esse articulum, nec solere præfigi nominibus.

Tropologice, lectus avari est mammona, lectus superbi honor, lectus gulosi mensa opipara, lectus luxuriosi cubilia et impudicitiae, lectus accedi torpor et somnus. Nam « sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo, » *Proverb.* cap. xxvi, 14. Hi lecti varios habent angulos et stragula mollia, quæ quisque sibi fingit, captat et adapat.

13. AUDITE, — vos, o populi, ait S. Hieronymus, vel potius vos, o Prophetæ, cladem ad quam non ego, sed Deus per os meum destinat domum Jacob, id est, posteros Jacobi sive Israelis, puta decem tribus earumque aras et delubra, in quibus colunt vitulos aureos in Dan et Bethel. Ita Albertus, Hugo, Arias et Vatablus. Unde Septuaginta habent: *Sacerdotes, audite*. Sed recte notat S. Hieronymus: « Pulo, inquit, Septuaginta ipsum verbum posuissæ, quod quidam non intelligentes, pro אֲרָצֵי *ereses* legerunt לְקָה , id est *sacerdotes*. *Ares* enim noster Interpres et alii ad verbum præcedentem referunt, virtualque *lectulum*; sed Septuaginta huic referunt, retinentque ut nomen proprium.

ET CONTESTANTUR, — id est contestando Deum, cumque in festem vocando prædicte et prædicte instans eis exitium, nisi ab idolis et sceleribus respiciant.

13. ET PERCUSSIONEM HOMINUM CUM DOMO ESTIVA. — Ita et Aquila, Symmachus et Theodotion. Verum Septuaginta vertunt: *Domum pinna-tam, eo quod astiola habeat per fenestras, et quasi pinna ad magnitudinem Frigoris repellendam*, ait S. Hieronymus, qui hac re significari putat Israelitas deliciosos « tantarum falsæ opum, ut duplices habent domos, hiales et æstivas, quarum alie (hiemales) versæ essent ad Aquilonem, alie (æstive) ad Austrum, ut pro varietate temporum, frigoris et caloris colique temperiem providerent. » Sic *Jerem.* xxxvi, 22, Joakim dicitur fuisse in domo hiemali mensæ nono. Ita in Belgio domos æstivas in villis ad delicias comparatas, ob luxum in eis admittum, per bella hæc destruxit et rasit Deus.

Mystice idem S. Hieronymus: « Domus, ait, hiemalis erat regnum Israel, in qua frigus erat religionis et cultus Dei, variegque ventorum turbine et sæva tempesta: » Ita domus æstiva, Juda et Jerusalem, in qua erat templum, et offerrebantur holocausta mane et vespere, et vigeabat calor religionis. »

ET PERIBUNT DOMUS EBURNEÆ. — « Legimus Achab regem Israel tantis fluxibus delicias, ut domum suis eburneam fecerit, » *III Reg.* xxi, 39, ait S. Hieronymus, non quod fecerit eam ex ebore solido: unde enim tantum eboris habuisset? sed quod illam ebore inrustarunt; hæc enim vocatur *domus eburnea*, teste Plinio lib. XVI, cap. xliii. Vide Sanchez.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus Israelitis, quod Assyrii levabant eos in contis, et reliquias eorum in olivis ferverentibus. Deinde ob impure et sacrilega eorum sacrificia ait se eos percussisse sex plagis, scilicet fame, siccitate, vento ariditate, aurigine, eruca, peste: denique pene eos subvertisse sicut Sodamam, eos tamen hisce plagis nihil meliores effectos, nec rediisse ad se. Quocirca dira et extrema quæque illis intentat additque: Præparare in occursum Dei tui, qui creat montes, ventos, nebulas, etc. (1).

1. Audite verbum hoc, vacca pingues, quæ estis in monte samariæ: quæ calumniam facitis egenis, et confringitis pauperes; quæ dicitis dominis vestris: Afferte, et bibemus.
2. Juravit Dominus Deus in sancto suo: quia ecce dies venient super vos, et levabunt vos in

(1) Hæc caput continet sermonem secundum contra Israelitas, maximeque contra opulentis et potentes Samariæ, alternatque expositionem culpe et pene.

PRIMO, exponit, primo, culpam, lasciviam, et violentiam in pauperes contemptentem. 1; secundo, penam, exitium scilicet et exitium inferentem, 2, 3.

SECUNDO, rursus exponit ironice culpam, idolola-

triam multicolorem et cultum sacrilegum exerceantem, 4, 5; secundo, penam jam illatam, sed ab obduratis sæviter frustratam: cuiusmodi erat penuria annona, defectus imbricium et aquarum, 7, 8; depopulatio frugum per insecta, 9; clades et vastitas ab hostibus illata, 10, 11; tertio, pene in posterum repetendæ, nec ulla ratione devitandæ, 12, 13.

contis, et reliquias vestras in ollis ferventibus. 3. Et per aperturas exhibitis altera contra altaram, et projiciemini in Armon, dicit Dominus. 4. Venite ad Bethel, et impie agite: ad Galgalam, et multiplicare pravaricationem: et afferte mane victimas vestras, tribus diebus et decimas vestras. 5. Et sacrificate de fermentato laudem: et vocate voluntarias oblationes, et annuntiate: sic enim voluistis, filii Israel, dicit Dominus Deus. 6. Unde et ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris: et non estis reversi ad me, dicit Dominus. 7. Ego quoque prohibui a vobis imbre, cum adhuc tres menses superessent usque ad messem: et plui super unam civitatem, et super alteram civitatem non plui: pars una compluta est, et pars super quam non plui, aruit. 8. Et venerunt duae et tres civitates ad unam civitatem ut biberent aquam, et non sunt satiatae: et non redistis ad me, dicit Dominus. 9. Percussi vos in vento urente, et in aragine, multitudinem hortorum vestrorum et vinearum vestrarum: oliveta vestra et ficeta vestra comedit eruca: et non redistis ad me, dicit Dominus. 10. Misi in vos mortem in via Aegypti, percussi in gladio juvenes vestros, usque ad captivitatem equorum vestrorum: et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras: et non redistis ad me, dicit Dominus. 11. Subverti vos, sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrhaim, et facti estis quasi torris raptus ab incendio: et non redistis ad me, dicit Dominus. 12. Quapropter haec faciam tibi, Israel: postquam autem haec fecero tibi, praeparare in occursum Dei tui, Israel. 13. Quia ecce formans montes, et creans ventum, et annuntians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam, et gradens super excelsa terra, Dominus Deus exercituum nomen ejus.

1. AUDITE VERBUM HOC, VACCÆ PINGUES. — Hebraice *vaccæ Basan*. Ita Septuaginta, Theodotion, Aquila et Hebraei passim. Verum quia regio basan, pascuis optima, pingues alebat boves et vaccas, ut patet *Deuter.* cap. XXXII, 14: hinc recte venit Noster, « vacca pingues; » et Symmachus, *boves saginatae*; alii, *vaccæ lascivientes*. Jam Theodoretus per *vaccas* accipit mulieres Samariae lascivas, rapaces et imperiosas. « Vaccas, inquit, Basanides, mulieres vocat luxu et voluptatibus diffidentes. Ejusmodi enim erant vaccae Basanides, ob pabuli copiam exsultantes. Unde fiebat ut bona tauricium in rem suam converterent (tūi vaccae depascabantur prata Basan), atque viris quibus ex divina lege subdita erant, imperare non vererentur, in ordinemque eos redigi juberent: qualis fuit Jezabel, viro (Achab) tanquam maenipio utens. » Sic et Lyranus, Arias et Valartias. Est enim vacca muliebris ingenii, petulantiae et saevitatis symbolum. Unde *Elianus*, lib. IV, cap. XLV, scribit in Aegypto vaccam, simul et Venerem religiose coli, eo quod vacca affinitatem et convenientiam cum dea habere existimetur: quia et vacca Veneri in Aegypto immolabatur, ait *Cirillus in Synloga*; nam, ut ait *Columella*, lib. VI, c. XLV, vaccae a post veritatem pinguedinem gestientes, et pabuli inieclate exhilarate lascivunt. » Insuper « vacca, quamvis plena fetu, non expulset libidine. » Quocirca Amos hic describere videtur familias et domus impiorum, quae sunt « sicut congregatio taurorum in vaccis populorum, » *Psal.* LXVII, 31.

Melius S. Hieronymus, Rufinus, Rupertus, Albertus, Glossa, Hugo, Clarus et alii censent haec tam, imo magis ad viros, quam ad mulieres Samariae spectare: viri enim quia effeminati, lascivi et impudentes, vocantur *vaccæ*, vel vitulae populorum, *Psal.* LXVII, 31; *Osee* x, 11, et alibi. Id patet ex sequentibus: « Ecce dies venient super vos, » scilicet viri. Hebraeum enim *כח* *chem* masculinum, viros notat: *vaccas* ergo *Basan*, vocat opulentos (unde Chaldaeus venit, *divites substantiarum*), et principes Samariae, qui bona pauperum depascabantur, tam quia gulae et ventri erant dediti, tam quia saginae et mactationi destinabantur. Audi S. Hieronymum: « Loquitur ad principes Israel, et optimates quosque decem tribuum, qui deliciis ac rapinis vacabant, ut audiant sermonem Dei, et non aratores boves, sed vaccas pingues de armento se esse noverint, siue quae nutriantur in pascuis Basan, quam sunt loca herbarum fertilissima, ac per hoc significant eos non agricultores, sed immolationi et esui preparatos (1). »

Porro, cur hi vocentur *vaccæ Basan*, tres causas addert Rufinus. *Prima*, quod gloria ipsorum ignominia erat terminanda; *Basan* enim hebraice

(1) Maurer postquam notavit istas vaccas pingues et ferocientes, esse aulicos illos divites, luxuriosos et lascivos, de quibus dixerat Propheta cap. II, 9, seq. et 15; addit: *vaccas*, non tauros eos dicit, molliorem et effrauentem eorum mores notans. Ubi terminatione foemina utitur, respicit vaccas; ubi masculina, eos qui vaccis significatur.

confusionem et ignominiam significat. *Secunda*, quod vox eorum humana in vaccinam, puta in mugitum, praedolere erat commutanda. *Tertia*, quia Deus eorum erat venter, ac jugibus vacabant conviviis et symposiis, ideoque, ut ait *Psaltes*: « Prodit quasi ex adipe iniquitas eorum. » *Quarta* adde, quod vaccas, puta vitulos aureos, quasi deos colebant. Unde Rupertus per *vaccas Basan* accipit sacerdotes Bethel, quae visibiliter substrati vitulis quos colebant, erant instar vaccarum; invisibiliter vero suas animas tauris infernalibus, id est demonibus, prostituiebant. Hi enim dicebant principibus: Date nobis victimas et oblationes, quas comedamus et bibamus; nos vicissim vos vestraque peccata expiabimus apud Deum, et excusabimus apud populum.

Tropologie S. Hieronymus: *Vaccæ Basan* sunt heretici veneti et gulae addicti, ut fuerunt Lutherus, Calvinus, Bucerus, etc. Item divites et nobiles insolentes et rapaces, qui ex aliorum praesertim pauperum, bonis se ditant, iisque luxuriantur.

QUE DICITIS DOMINIS (puta regibus et principibus) VESTRAS: AFFERTE, ET BIBEMUS. — *g. d.* Afferte spolia pauperum, ut inde volucrum epulemur et comitemus; vel, ut S. Hieronymus: « Dale nobis, et bibemus, id est jubete tantum, et nos euncta vastabimus, » id est *diripiemus*, inquit Chaldaeus, ut licetores, vel ut ebrii asorbemus. Nam « voce; *bibemus*, ebrietatem eorum significat in vino atque luxuria, quae statum mentis evertunt, » ait S. Hieronymus.

Tropologie, idem dicunt iniqui advocati et procuratores iudicibus; consiliarii, scabini et praetores principibus et magistratibus, aequae impiis. Hi enim quasi harpyiae inhiant bonis populi, in eaque involantes illa inter se distribuunt, atque eis isopiparia convivia et symposia iustrant. Hoc scelus enorme, uti rempublicam evertit, ita horrendam certaque Dei iram et vindictam provocat. Unde subdit:

2. JURAVIT DOMINUS DEUS IN SANCTO SUO. — Hebraice *קדש* *qados*, id est in sanctitate sua, hoc est per sanctitatem suam: Hebraeum enim *bet*, id est *in*, est nota jurantis. Ita Chaldaeus, Symmachus et passim Hebraei, *g. d.* Juravit Deus per semetipsum: ipse enim est summa et increata justitia et sanctitas, quam vos, o iudices et principes, in terra imitari et tueri debebatis, nunc autem eandem violastis et everistis. Quocirca haec Dei sanctitas jurat se hujus violationis, et, ut ita dicam, sacrilegii, acerrimum fore vindicem. Ita S. Hieronymus. Remigius, Rupertus et alii, qui insuper tres alios afferunt sensus. *Primus* est, juravit deus per sanctitatem, id est per sanctum templum suum; *secundus*, per filium suum sanctum; *tertius*, per sanctos Prophetas. Unde Septuaginta vertunt: *Juravit Dominus per sanctos suos*. Verum quod initio dixi litterale est et genuinum.

QUIA ECCE DIES VENIENT SUPER VOS, ET LEVABUNT

vos in contis. — Septuaginta, Syrus et Arabicus, in armis; Symmachus, in clypeis; melius Theodotion, in hastis, *g. d.* Instant dies, quibus Assyri vos, o Samaritae, contis et hastis suis configent. Unde Tigurina vertit: *Auferet vos lanceis*. « Servat vaccarum metaphoram, ait S. Hieronymus, ut quas esse pingues dixerat vaccae, earum carnes narret in contis vel scutis esse portandas. » Forte etiam alludit ad morem militum, puta ad feros saevosque victores, qui capita caesorum in lanceis gestant quasi in triumphum, uti faciunt Turcae. Contus enim vocatur sudas et hasta longior, vel pertica oblonga nautarum, qua ipsi navem protrudunt et dirigunt. Unde Virgilius, *V. Aeneid.*:

....Et acuta cuspidis conti.

ET RELIQUIAS VESTRAS IN OLLIS FERVENTIBUS. — Arabicus, in ollis ardentibus; Syrus, in olla venatoris; Hebraice *בשרות דוגא* *beshrot dugā*, id est in ollis piscium, quas scilicet piscatores servant plenas ferventi aqua, uti pisces recentes, quos e mari extrehunt, illico coquantur, *g. d.* « Quos e mari lebes ferventissimus minutis piscis pariter involvit, ita et vaccae Basan absque ullo ordine captivitatis miseris opprimuntur, » ait S. Hieronymus. Aut pressius et concinnius, *g. d.* Sicut laniones capita boum et vaccarum a se mactatarum longis contis et perticis ostentant, ut inde populum cognoscat qualis quantaque vacca sit mactata, et ad ejus carnes emendum acceriat; reliquias vero, puta hepar, stomachum, intestina conjeit coquitque in ollis ferventibus: ita et milites Assyrii capita, id est optimates Samariae a se occisos, vel captos ostentabant, ut ex his alie gentes conjeit qualis quantaque fuerit Samariae populus, quantaque de his strages et victoria: reliquias vero, puta milites civis-que, qui in arces, urbes domosque munifas, aut in caveas et speluncas confugiunt, in illis ipsis quasi pisces in ollis ferventibus comburent. Ita Lyranus et Dionysius. « Sicut enim Jerusalem, ait S. Hieronymus, habens clausos populos et obsessos, assimilatur olle ferventi et plene carnium, *Ezech.* XIV, 2: sic et urbes Samariae ollis ferventibus comparantur, quae fame et pestilentia clausos populos exire compellat, et ire in captivitatem. » Addit a Castro, *g. d.* Corpora eorum dilacerata, et in frusta concisa in ferventes ollas incidunt, uti fecit Antiochus Epiphaneus Machabaeis, *II Machab.* VII.

Aliiter Rupertus et Remigius, *g. d.* Assyrii Samaritas confuse sine ullo ordine in Assyriam captivitatem quasi in ollam conjeit.

Secundo, hebraeum *beshrot dugā* Pagninus, Valartias et Clarus exponunt, in hamis piscatoris, *g. d.* Sicut piscatores hamis pisces extrahunt ex mari, ita Assyrii suis armis vos extrahunt ex Samaria abducentque in Assyriam (1).

(1) Imago a belluis domandis repetita, quarum barbas

Tertio, Chaldaeus vertit: *E'eo ibant vos in clypeis et filias vestras in scopulis*, vel navibus piscatoris, q. d. Per naves quae excavantur et orbiculariter instar clypeorum, e Samaria revehent et ablegabant vos in Cyprum, aliasque remotes insulas.

Quarto, R. Abraham et R. David pro *ollis vertunt spinas*; has enim quoque significat hebraeum *siroth*. Jam *spinis*, id est hamis; vel *spinis*, id est confis, et lanceis acutis instar spinarum, ut more hebraeo idem dicat hemistichio posteriore quod dixit priore; vel *spinis*, id est flagellis: ex spinis enim tyranni faciebant flagella, quae, quia suis aculeis carnes pungebant, lacerabant et discerpebant, vocabantur *scorpiones*, quos Roboam tyrannus imbutus est populo, dicens: «Pater meus occidit vos flagellis, ego cedam vos scorpionibus,» III Reg. xii, 14.

Quinto, Arias pro *in confis* vertit, *in frigidibus*, sensumque dat, q. d. Assyrii vos, o Samaritae, quasi vaccae restale lascivientes transferent in regiones frigidas et algentes, ubi pro cibis non alind habeatis quam viles pisciculos, qui olim mancipis dabantur in escam.

Denique Septuaginta vertunt: *Tollent vos in armis, et eos, qui vobiscum sunt, in ollas ferventes pestilentes*; *ferentes* enim *ferentes* significat; pro quo aliqui legunt, *ferentes*, id est *desolati*, vel *desolutores*; Complutensis, *ferentes*, id est *mercatores*. Unde sic habent: *Tollent vos in armis et eos qui vobiscum sunt in lebetes negotiatores pestilentes*.

3. Et per aperturas (muri Samaritae, qui ab Assyriis eam obsidentibus arietibus diruerat et aperierat) EXIBITIS ALTERA CONTRA ALTERAM, — id est una cum altera, vel una post alteram, hoc est singuli, vel simul bini et terni, vel vicissim et ordine suo exibent captivi abducti ab Assyriis: ita S. Hieronymus. Unde Chaldaeus vertit: *Confringent super vos muros, et educent vos quasi mulieres, singuli ante se*. Dicit: «Altera contra alteram,» id est alter contra alterum; quia persisit in nomenclatura vaccaerum, qua eos vocavit vers. 1; solent enim vaccae gregatim educi per portas, ita ut binae, ternae et quaternae simul egrediantur, aliae pari ordine et turba sequantur. Alter alii, q. d. Altera, scilicet vacca, egredietur contra alteram, scilicet aperturam muri, q. d. Quilibet egredietur per aperturam suam oppositam, quo significat multas fore muri rupturas; sicuti de muris Jericho circumfereba corrudentibus, ait Josue, cap. vi, 3: «Muri locum corrudent, ingredienturque singuli per focum quem steterit.» Unde

hami et annuli inieciabantur, inquit Gesenius: cur piscatori hami memento, intelligitur ex *Ezech. xxx, 4*; *Job xi, 26*. Solebant enim pisces majores jam captos ex annulis, quibus nares perforabant, suspensos aqua de novo immittere. Notius forsitan Rosenmüller de hano proprie dicto vult cogitari, ut sensus sit: Israelitas ab hostibus ex urbibus sedibusque extrahendos esse, ut ex aqua a piscatore piscis hamo extrahatur.

Vatablus vertit: *Egredientini unaquaque ante se, id est per rupturam quae primo vobis occurret*. Sicut Clarius et Arias.

ET PROJICIEMINI IN ARMON, — q. d. Assyrii abducent vos in Armeniam, quae adiacet Assyriae. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus, Symmachus, Remigius, Rupertus, Hugo et Clarius. Hebraeus est *הארמונה* *aharmona*, quod primo Noster et alii jam dicti vertunt, «in Armon,» vel in *Armeniam*. Haec enim ab Aram filio Sem, primo incolae, dicta est Aram, vel *Harmon*; littera enim *aleph* saepe cum *he* commutatur. Secundo, alii, *Harmona* per diastolen dividunt. Unde Theodotus vertit, *in montem* (*hor* enim hebraice significat *montem*) *Mona*; Aquila, Syrus et Arabicus, *in montem Armona*; Septuaginta, *in montem Remnam*, vel, ut Theodoretus legit, *Armana*, q. d. Abducentini in Montis Armeniae: haec enim montosa est; unde in ejus montibus primum quiescit et subsedit essa Noe, *Genes. viii, 4*; imo a montibus dictam essa hebraice Aram, sive Armeniam, q. d. Altam, excelsam censent viri docti: eo quod ceteris provinciis omnibus excelsior et montosior sit. Vetus Editio vertit, *in montem excelsum*.

Tertio, recentiores, R. David, Vatablus, Arias, a Castro, Marinus et Pagninus, Harmon vel Armon accipiunt ut nomen, non proprium, sed appellativum, significans palatium, domum excelsam, arcem; hebraeus enim *רמ* *ram*, altum, excelsum significat; unde Abram vocatus est quasi *ah*, id est pater; *ram*, id est excelsus. Sensus est, q. d. Assyrii Samaritiam expugnando, obviusque trucidando, vel capiendo, reliquos vestrum stridendo et coeget confugere, et conjicere se in arcem munitas, sed frustra; nam et illas expugnabit, vosque capiet et trucidabit. Aliter Pagninus; vertit enim, *Dejicietis palatium*, scilicet regis muro adherens, ut per illud manus instantis Assyrii effugiat.

Tropologie, vaccae Basan, id est haereticos, projiciuntur a daemone in montes Armeniae, id est superbiae; omnis enim haereticus est superbus, quia suum judicium praefert toti Ecclesiae. Hinc Remnan idem est quod visio alicujus, ait S. Hieronymus, quia haeretici non omnia Ecclesiae dogmata carpunt; «sed partis alicujus scientiam sibi promittunt, ut projiciantur, eo quod scire se credant;» sui enim ingenii et iudicii lima polita limare volunt fidem et Ecclesiam.

4. VENITE. — Est sarcasmus, id est hostilis irrisio, q. d. Agite, sacrilegi, vitulamini cum vitulis vestris in Bethel, cum idolis in Galgala; salutate vos eorum victimis, incurgitate vos vestris idolothytis; ad scilicet vos ibidem ab Assyriis mancturos, quasi victimas Deo uliori. Ita S. Hieronymus. Quocirca hunc sarcasum candidè explicat Chaldaeus et Septuaginta, dum assertive et increpando vertunt: *Ingressi estis in Bethel, et iniqua egistis in Galgala, multiplicitatis impie agere*.

AFFERTE MANE VICTIMAS VESTRAS, — q. d. Inge sacrificium agni, quod ex lege solebatur manere et

vespere offerre Deo vero Hierosolymis, nunc vitulatores illud ipsum mane offerre vitulis vestris. Ita Clarius, Arias, Vatablus et alii. Quodnam et quale fuerit hoc iuge sacrificium dixi *Ezech. xxix, 38*. Secundo, S. Hieronymus putat per *mane* significari aviditatem, celeritatem et multitudinem sacrificiorum, q. d. Agite quod agilis, pergite summo mane ex ardore idololatrandi offerre victimas, ut, aliis et aliis supervenientibus, ante vesperam omnia absolere possitis, ne dies citius vos deficiat, quam sacrificia et scelera vestra. Addit S. Hieronymus, *mane* notare victimas pridie immolatas, et contra legem servatas in posterum mane, q. d. Vos ex lege *Levit. vii, 13*, debetis victimas eodem die comedere quo eas immolastis; ad nunc contra legem vel ex avaritia, vel ex crapula, quia scilicet tot victimas eodem die vorare non potestis, servatis multas eorum reliquias in mane sequentis diei; nam et max taxat eos, quod contra legem fermentum offerrent in sacrificio.

TRIBUS DIEBUS DECIMAS VESTRAS. — Septuaginta, *tertio die*, vel, ut habet codex Vaticanus, *in triduum decimas vestras*, q. d. Vos contra legem *Levit. vii, 17*, servatis victimas in tertium diem. Ita S. Hieronymus, Remigius et Hugo. Verum lex illa *Levit.* velat tantum victimas servari, non decimas, de quibus hic agitur.

Secundo, Arias, Vatablus et Pagninus vertunt: *Afferre ad tertium diem*, id est tertio die, hoc est tertio anno decimas idolis vestris, juxta legem *Deuter. xiv, 29*. Nam *dies* apud Hebraeos saepe significat annum, ut *Genes. xxiv, 1*: «Erat Abraham senex, diemque (id est annorum) mullorum.» Verum illa lex *Deuter.* non jubet afferri ad templum, sed tantum domi suae servari decimas, easque tertio anno distribuiri in levitas, peregrinos, pupillos et viduas, uti fecit Tobias, cap. i, 7, «ita ut in tertio anno proselytis et advenis ministraret omnem decimationem.»

Dico ergo proprie hic tres dies accipi. Jusserat enim Deus Hebraeis, *Ezech. xiiii, 14* et *19*, ut tribus diebus, sive festis praecipuis per annum, puta in die Paschatis, Pentecostes et festi Tabernaculorum, adirent templum sacrificii et orationis causa; et tunc partim ad iter, partim ad oblationes et epulum sacrum (quo cum levitis ex victimis suis pacificis epulaturi erant coram Domino, id est in templo coram area et Sancto sanctorum in quo residebat Deus) ferebant secum unam decimam suarum frugum et opum, quem ad hoc separare jubentur, *Deuter. xiv, 22*; itaque fecit Tobias, ut patet cap. i, 6 et 7. Idem fecisse Israelitas in Bethel, quasi simias Iudeorum, docet hic Propheta, q. d. Agite ter in anno; sive tribus praecipuis festis afferre decimas in Bethel vitulis, quos olim afferre solebatis Deo in Jerusalem. Ita Rupertus, Lyranus, a Castro et alii (1).

(1) Qui ימים *iamim* interpretantur annum, afferunt

5. ET SACRIFICATE FERMENTATO LAUDEM. — «Laudem,» id est sacrificium laudis, ut vertit Turgurina, seu *gratiarum actionis*. Unde Aquila vertit, *eucharistiam*. Hoc enim a fine vocatur hebraice *לודה* *loda*, id est confessio, laus, gratiarum actio. Est ironia et sarcasmus, irridet enim eorum sacrificia fermentata, ideoque impura; nam Iudeorum erant azyma et pura, idque ex praescripto Dei, *Levit. cap. xi, 11*, et cap. vii, 12, et ita S. Hieronymus, Rupertus, Lyranus et Hugo. Quare imperite Graeci nonnulli hunc locum citant, ut contra Latinos probent Eucharistiam celebrandam esse in pane fermentato, non azymo. Nam Amos non laudat, sed culpata et damnata hic sacrificia fermentata.

Nota: Nihil fermentatum inferri poterat altari; poterant tamen panes fermentati afferri tanquam donaria pro sacerdotibus, ut ipsi illis vescerentur, uti ostendit *Levit. vii, 13*. Quare minus recte Vatablus et Arias censent in sacrificio laudis potuisse offerri fermentum; hoc enim diserte vetatur *Levit. ii, 11*.

Mystice fermentum est symbolum corruptionis et malitiae, I *Corinth. v, 6*; unde Chaldaeus vertit: *Colligunt ex rapina sacrificium laudis. Quia de fermentato laudem immolat, qui Deo de rapina sacrificium parat*, ait S. Gregorius hunc. 22 in *Evang.*

ET VOCATE (celebrate, proclamate, et deprecate vestras victimas, quasi liberales, spontaneas et) VOLUNTARIAS OBATIONES, — sed frustra. Nam Deus eas, uti impuras et idololatrias, abominatur. Ita S. Hieronymus, Rupertus, Remigius et Hugo. Secundo, «vocate,» id est, ut Vatablus, *inducite voluntaria sacrificia et oblationes*, neque ac festa vitulorum, atque in iis convocato populum, ut voluntarias oblationes iis offerat, ut fecit Aaron in fabricatione et dedicatione vitulae aureae, *Ezech. xxxii, 2*: «Tollite, ait, in aureas aureas de uxorum, filiorumque et filiarum vestrarum auribus, et afferre ad me. Fecitque populus quod jusserat, deferens in aures ad Aaron. Quas cum ille accepisset, etc., fecit ex eis vitulum aureum.» Ita homines in rebus divinis parci et avari sunt, sed in iis quae spectant pompam, aut ventrem, puta in obsequio mundi et diaboli, profusi sunt, suasque opes libenter et liberalliter exhaustur. Unde Arias vertit: *Vota multipliciter; Pagninus: Vocate ad solemnitatem, voluntaria congregari facite.*

usum Scripturae, ex quo saepius *iamim* pro ימים *schenat iamim*, anno dierum, id est pleno, occurrit, *Gen. xi, 4*; *Ezech. xiii, 10*; *Levit. xxv, 29*, etc.; porro: ut ait Cornelius, addunt hoc loco respectum haberi ad *Deut. xvi, 28*. — Qui vero *iamim* dies sensu communi interpretantur, negant *iamim*, si numerus erit additus, annos notare, atque hoc ad augendam irrisivam dictum esse existimant. Cum lex, ut observat Rosenmüller, jubet post tres annos ab afferri decimas extraordinarias, vos, ut diligentiores et ardentiores in cultu idolotum vos ostendatis, non tertio quoque anno, sed tertio quoque die afferre, in idola vestra, et eorum ministros impendentes, quae Jovae et ministris ejus erant exhibenda.

bit eam in via Egypti, » id est secundum viam Egypti hoc est secundum modum quo per virginem Moysi percessit Egyptum, eique decem plagas inflixit, simili modo percussit Sennacherib et Assyrios, per angelum occidentis una nocte 185 milia in eorum castris.

USQUE AD CAPTIVITATEM (Chaldaeorum et Septuaginta, cum captivitate) EQUORUM VESTRORUM. — Videtur, ut dixi, alludere ad tempora Joachaz, quando Israelite a Syris ita attriti sunt, ut solum eis superesset quinquaginta equites, IV Reg. xiii. ASCENDEBE FECI PUTREDINEM. — Hebraeorum enim וָכָס beese significat putredinem et fetorem; sed Septuaginta aliis punctis legentes וָכָס beese, id est in igne, vertunt: *Adduci in igne castra vestra. Ita Complutensis, licet Romana legant, eduxi.*

41. SUBVERTI VOS. — Primo, per Teglatphalasar regem Assyriorum, inquit Arias, qui cepit et evertit omnes urbes Israelis, una excepta Samaria, IV Reg. xv, 29; id enim factum est sub anno 52 Ozie, sive Azarie regis Juda, ut dicitur ibid. vers. 27. Amos autem cepit prophetare anno 25 Ozie, ut dixi in Proemio; facile ergo fieri potuit ut idem superstes sub anno 52 Ozie, post cladem Israeli a Teglatphalasar illatam, haec proloqueretur; Prophete enim per plurimos annos prophetarunt, ut Isaias annos 96, Jeremias annos 45, Daniel annos 76 (1).

Secundo, per Syros, qui tum alias, tum maxime tempore Joachaz, ut jam dixi, ita attriverunt Israel, ut pene evertent eum instar Sodome, paucis dantaxat evadentibus et reliquis. Id ita esse patet ex propheta Jona, que refertur IV Reg. xiv, 26: « Vidit, ait, Dominus afflictionem Israel amarum nimis, et quod consumpti essent usque ad clausos carcerum et extremos, et non esset qui

(1) Recte notat Sanctius: Hyperbolicus loquendi modus, qui a Scriptura sacra alienus non est. Neque enim ab igne caelesti colligavit Samaria, civitatesque aliae Israelitides, et multi mortem effugerunt immixtam a Deo, quod Sodomas et Gomorrhæi non sunt consecuti. Est autem haec proverbialis figura, qua grave aliquid intonitum sive supplicium significatur; proverbialia autem in omni lingua saepe sunt hyperbolica.

Attamen, juxta Rosenmüller, quemadmodum in salmibus quatuor superioribus, quibus Israelitas ad Regem revocare studuit Deus, verba communi interpretum consensu, ut sonant, sunt accipienda. Ita sensus proprius et hoc loco retinendus. Vix dubium mihi quia respiciatur ad magnum aliquem terræ motum, quo isto tempore nonnullis regni Israelitici regiones sunt vastatae. Addit Rosenmüller hic forsitan questionem esse de terræ motu de quo discreta mentio fit cap. 1; quod omnium minime cogitari potest, assertit Maurer. Ibi enim expresso verbo vates existisse Amos dicitur biennio ante terræ motum (illum qui incidit in Ozie ætatem). Quid multa? sapius accidit in istis regionibus terræ motus. Respiciuntur, ut in his quæ præcesserunt, tempora superiora, inde ab infelix rerum Israelitarum usque ad illud tempus præteritæ, et quæ in illis accidierant mala omnia. Ceterum ad totum hunc quæ a vers. 6 usque ad præsentem versum decurrit locum, conferenda sunt quæ leguntur Deuter. cap. xxxii, 15-26; cap. xxxiiii, 15-26.

auxiliaretur Israeli. Nee locutus est Dominus, ut deleteret nomen Israel de sub caelo, sed salvavit eos in manu Jeroboam filii Joas, qui restituit terminos Israel ab introitu Emath usque ad mare Solitudinis. » Quod enim haec propheta Jona ad tempora Joachaz maxime spectet, non ad alia aliorum regum, ut volunt aliqui, patet ex serie et gestis regum Israel. Nam Jehu, qui regnum Israel familiae Achab ademil, et ad se transtulit, fuit bello potens et felix, sub eoque floruit regnum Israel. Successit ei Joachaz, sub quo a Syris attritum est, ut dixi. Joachaz successit filius Joas, qui Eliseus per trinam sagittæ percussione prædixit trinam victoriam contra Syros, quam reipæ Joas adeptus est, ut patet IV Reg. xiii, 18 et 23; sub Joas ergo floruit pariter regnum Israel. Joas successit filius Jeroboam, qui cepit regnare ante Oziam regem Juda, et cum eo regnavit 14 ultimis vitæ suæ annis, de quo prædicit Joas, quod ipse restituet collapsum statum Israel cunctis diebus Joachaz, idque discrete ait Scriptura IV Reg. xiii, 22: « Igitur Hazael rex Syriae afflixit Israel cunctis diebus Joachaz. »

Denique Albertus haec accipit propheticæ de futuro, q. d. « Subverti, » id est subvertam Israel per Salmanasar; hic enim anno sexto Elizabethæ cepit Samariam, et regnum Israel plane evertit. Sic et Rupertus, qui accipit hæc de exilio Jerusalema, tum per Chaldaeos, tum per Titum et Romanos. Verum patet ex dictis hæc proprie pertinere ad Israel, id est ad decem tribus; posse tamen extendi ad Judam et Jerusalem non nego. Prophete enim qui Jude prophetarunt discrete, indirecte quoque respexerunt Israel, et vice versa. Rursum hæc non ad futurum, sed ad præteritum tempus spectare, patet ex eo quod subdit Amos: « Et non redistis ad me. Quapropter hæc factam tibi, Israel. » Quod enim Rupertus respondet, hæc omnia præterita exponenda esse in actu inchoato, vel destinato, hoc modo: « Percussit, nisi in vos mortem, subverti, » etc., hoc est, percutere, mittere in mortem, subvertere vos decrevit, et per Prophetas comminatus sum; sed tamen vos has minas non curastis, nec redistis ad me; quocirca hæc faciam tibi, Israel. Hæc, inquam, expositio dura et contorta videtur in tam multis præteritis, quæ omnia actionem realem, non destinationem, vel minas significant. Quapropter S. Hieronymus, Remigius, Lyranus, Clarus, Dionysius, Ribera, a Castro et alii passim hæc præterita proprie ut sonant accipiunt.

SICUT SUBVERTIT DEUS SODOMAM. — q. d. Sicut ego subverti Sodomam. Loquitur deus more libere de seipso in tertia persona, honoris causa, ut faciunt Germani. Sic dicitur Genes. xix, 24: « Pluit Dominus a Domino sulphur et ignem super Sodomam, » id est pluit a seipso: licet Esauabus, lib. V Demonstr. cap. xxxii, censet Patrem libloqui de Filio, q. d. Ego Pater subverti Israel, sicut Filius meus subverti Sodomam. Sic multi ex-

ponunt illud Genes. xix: « Pluit Dominus a Domino, » q. d. Pluit Filius a Patre. Vide ibi dicta.

QUASI TORRIS. — q. d. Pene eversi et ad interfectionem consumpti estis, instar Sodoma; sed Deus miserens vestri, volensque servare reliquias seminis et gentis vestrae, manus suam hostesque cohibuit, et paucos hæc clade eripuit, sicut ex incendio eripuit torris aliquis ambustus et fumigans.

12. QUAPROPTER (quia scilicet sex plagis jam recensitis, puta fame, siccitate, vento urente, aurrigine, cruce, peste, quas tibi inflixit, non respicisti, nec redisti ad me, sed sis instar Pharaonis magis obdurasti) HÆC FACIAM TIBI, ISRAEL. — « Hæc, » scilicet, quæ initio capitis comminatus sum, nimirum: « Levabunt vos in contis, et reliquias vestras in ollis ferventibus, et projiciemini in Armon. » Ita a Castro. Verum hæc minora videntur plagis quas jam inflixit, dicens: « Subverti vos sicut subverti Deus Sodomam, » etc. Hic autem graviores plagam se inflicturn minatur, eo quod præteritis omnes contempserit. Quocirca nervosus et efficacius alii: « Hæc, » inquit, scilicet dirissima et atrocissima quæ indignans mente concepi, nec eloqui præ horrore possum. Loquitur enim anthroppathos, et ad pathos per apopsioposionem verba minasque incidit, uti Virgilius, *Aeneid.* 1:

Quos ego (scilicet acerrime puniam); sed (nunc) motus præstat componere fluctus.

Ita solent Hebraei in juramentis, maxime comminatoris et execratoris, uti hæc formula: « Hæc faciat mihi Deus, et hæc mihi addat, » nec expriment quemam sibi addi vel fieri imprecentur, quasi non audeant illa nominare præ timore et detestatione, utpote mala horrenda et atrocia. Simili euphemismo, id est bona ominatione, maledictionem et blasphemiam significant voce contraria, eamque vocant *benedictionem*, ut Job ii, 9, et III Reg. xxi, 10.

POSTQUAM AUTEM HÆC (has atroces plagas quas mente concepi) FECERO (facere et indigere cœpero) significatur enim hic actus inchoatus) TIBI, FRÆPARARE IN OCCURSUM DNI TUI, ISRAEL. — q. d. Si præterite plagæ tibi leves videntur, si hos contentis satellites, si cum pedibus pugnare dedignaris; en ego formans montes et creans ventos, etc., te invadam quasi eque cataphractus, vires exeram, hastas telaque mea omnia in te contorquebo: obfirmata pectus, clypeum apta, oppone te mihi, necum manus consere, ictum dexterae meæ declina aut sustine, si potes. Est sarcasmus. Unde Symmachus et Aquila vertunt: *Cum hoc fecero, præparare ut adverseris Deo tuo. Ita Albertus, Arias, a Castro, et Prado in Ezechiel. cap. v, 8.*

Ita suo Jovi occurrit vecors C. Caligula imperator, qui iratus cœlo, quod turbidus suis pantomimis et spectaculis officeret, Jovem ad pugnam provocavit, imo ad duellum internecinum, illud Homeri exclamans: « Aut tolle me, aut ego te. »

Secundo, alii, sique plurimi contrarie hæc accipiunt, quasi Deus hic Israelæm eversum, non plane desperet, consoletur invitique ut per penitentiam et conversionem se præparet ad Deum (licet que clementiam et gratiam) præsertim post aliquot sæcula nasciturum in Bethleem: eo enim censent assurgere Amos more propheticæ. Unde in sequentibus Dei omnipotentiam et magnificentiæ graphicè describit, ne ejus in carne perpetuam et humilitatem despiciat Israel, uti fecit. Quocirca Septuaginta, Syrus et Arabice uterque vertunt: *Verumtamen quia sic faciam, præparare ut invoces Deum tuum, Israel.* Et in sequentibus, pro amantians homini eloquium sum; vertunt, amantians in homines Christum sum; et Chaldaeus: *Præpara, ait, te ut suscipias doctrinam legis Dei tui, Israel, q. d. Præpara te, ut Deum carnem factum, in assumpta humanitate venientem tuo mentis affectu excipias.* Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Hugo, Tabladius et Lyranus, qui putant hanc prophetiam complendam in fine mundi: tunc enim omnis Israel convertetur ad Christum, et salvus fiet, ut ait Apostolus Rom. xi. Perperam ergo Theodoretus hæc refert ad Cyrum, qui Judæos Babylone liberavit. Agitur enim hic non de Judæis, sed de Israelitis in Assyriam abductis, quos inde nec Cyrus, nec quis alius unquam liberavit. Prior sensus videtur literalis et genuinus: posterior, quia plurimorum, probabilis et accommodatus est, ac vel ut literalis, vel ut mysticus admitteendus est, uti mox ostendam; ut sit antiphrasis, q. d. Occurre et resiste Deo irato et vindicæ, si vales; sed quia id non vales, occorre ei ut Salvatori humili et mansueto, venientem in carnem ut te redimat et salvet. Aut, ut S. Hieronymus, q. d. « Feci ut te corrigere quæ præteritus sermo descripsit: et quia noluit reverti ad me, faciam tibi quæ meo continentur arcano. Occidisti servos meos quos ad te miseram, militam novissime Filium meum: tu autem juxta consuetudinem tuam, quæ semper voluntati Dei restitisti, præpara te ut contradicas et adverseris Deo tuo, juxta illud quod scriptum est: Ecce hic positus est in ruinam et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicentur. Loquitur non præcipiendo, sed prædicando, quasi arguens et increpans, ut saltem correptus non faciat quod prædictum est. » Hinc sententia favel vox postquam, pro qua hebraice est אַף עַבֵּד, id est finis, vel merces: merces enim est finis operis et operantis. Unde ex Hebraeo sic vertas, in fine; vel, ut Aquila, postea; vel, ut Theodotion, novissime occorre ei. In fine enim sæculorum incarnatus est Christus, et in fine mundi eadem occurrit Israel. Aut sic: *Pro mercede, quæ ego te ad filium flagellavi, totque flagellis conatus sum te ad reducere, pro hac, inquam, mea in te paterna cura, loco mercedis hoc saltem mihi da, ut, cum in carnem veniam, mihi occurras, meque ut tuum Messiam recipias.* Unde Ecclesia in Officio Ecclesiastico hinc Amos

verbis suos exultat, ut Christo occurrant. Causam subdit Propheta, immensam ejus majestatem et potestatem: « Quia, » inquit, ecce « ipse » est « formans montes, » etc. Quod tropologicè exponens S. Hieronymus: « Excelsus, ait, in excelsis est Dominus, et non habitat in humilibus qui excelsus est; sed creator montium ascendit in montes, in his qui municipatum habent in coelestibus, et in carne ambulantes non vivunt secundum carnem, sed secundum spiritum. » Septuaginta vertunt, *firmans tonitruum*, ne scilicet orbem conquasset, ut suo fragore minari videretur.

13. CREANS VENTUM (1). — Hebræum *רוח* *ruach* significat spiritum, animam, ventum. Unde primo Chaldaeus, Septuaginta et S. Hieronymus in *Comment.* *creans spiritum*, quod macedoniani haereticè negantes divinitatem Spiritus Sancti avidè arripiebant, indeque probabant Spiritum Sanctum non esse Deum, sed creaturam Dei: quos refutat S. Athanasius, epistola ad *Serapionem*; S. Basilus, lib. III *Contra Eunomium*; S. Hieronymus hic, et S. Ambrosius, lib. II *De Spiritu Sancto*, cap. VII; non enim agitur hic de Spiritu Sancto et coelesti, sed de spiritu sublunari et corporeo: jungitur enim nebula, montibus, etc. *Secundo*, S. Hieronymus, Rupertus et Remigius vertunt, *creans animam*; vel, ut Arias, *creans spiritus* et animos militares, id est, indens militibus audaciam et virtutem bellicam. *Tertio*, Arabicus Alexandrinus vertit: *Ego cum qui formavi tonitruum, et creavi spiritum*; Arabicus vero Antiochenus: *Et reduco in homines spiritum*, halitum.

Verum optime Noster et Tertullianus, lib. *Contra Heremem*, cap. XXXII, ac Clarus, Vatablus, Pagninus, alique recentiores vertunt, « creans ventum. » Relectis enim venti junguntur montibus, nebulis, etc., aliisque creatis sublunariis, quæ cum homini obvise sint et admirabiles, ostendunt ei Dei creatoris potentiam et magnificentiam, præsertim venti, qui, cum eorum natura sit invisibilis, et tamen sensibilis, origo incognita, motus item varius, sed status et pro loco ac tempore fixus, rectè demonstrant se à Deo creari, regi, mutari ad ejus nutum. Unde Deus dicitur insidere et inquietare ventis, *Psalm.* XVII, 11: « Ascendit super Cherubim, et volavit: volavit super pennas ventorum. » Et ventus turbis vehebat Deum sedentem in solio cherubico, *Ezech.* 1, 4. Quocirca angeli comparantur ventis, *Psalm.* CIII, 4: « Qui facis angelos tuos spiritus (subtiles, celeres et fortes et ventos);

(1) Sic potest dici hic versus cum precedenti: Noli putare, audit Amosus, facultatem Deo desse ad effectum perveniendi, quam minus est, si non eum placare studeas evadendi vite, et sic te prepares in occursum ejus; iam creator et rector est totius naturæ.

Et *creat* creator, vel montibus plane contraria, observat Rossmüller, qui cum sit tenuissimus et rare substantia ac levisimus, mirè tamen et incomparabilis potentia ac efficacia, ut robustissima quæque et alioqui firmissima deficiat et præternat.

et ministros tuos, ignem urentem. » Hinc et Deus dicitur ventos educere de thesauris suis, *Job.* X, 42, ac proinde ex his *Job*, cap. XXVII, 25, ostendit Dei potentiam: « Qui, inquit, fecit ventis pondus, et aquas appendit in mensura. » Hinc et Sancti invitant ventos, ut opus magnificentum Dei, ad laudandum Creatorem suum tam potentem, ut *Psalm.* CXLVIII, 8: « Laudate Dominum de caelis, etc. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum: quæ faciunt verbum ejus. » Nam, ut ait Seneca lib. V *Natur. Quæst.* cap. XVII, « inter cætera Providentiæ opera, hoc quoque aliquis indignum admirationis suspexit. Non enim ex una causa ventos aut invenit, aut per diversa disposuit. Primum, ut aera non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione utilem redderent, vitalemque terris. Deinde ut imbres terre subministrarent, iidemque nimios compescerent. Nam modo adducunt nubes, modo deducunt, ut per totum orbem pluvie dividi possent. In Italianis austet impellit, aquilo in Africanam rejicit; etiam non patiuntur apud nos nubes consistere: iidem totam Indianam et Æthiopiam continuè per id tempus aquis irrigant. » Et Plinius, lib. II, cap. LXVII: « Omnes venti vicibus suis spirant majoræ parte, aut ut contrariis desinent incipiunt, etc. Sol et augeret et comprimit status, auget exoriens occidentem, comprimit meridianus æstivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur, quia aut nimio frigore aut aestu solvuntur, » etc.

ANNUNTIANS HOMINI ELOQUIUM SUUM. — Hebræice *רוח* *ma sicho*, id est quem sit meditatio, cogitatio, consilium, eloquium, opus suum; *רוח* *sicho* enim significat meditationem, et rem meditatam, gravem et seriam, quam ore proloquimur et opere perficimus: ita vertunt Aquila, Symmachus, Theodotus, Chaldaeus et passim Hebræi. Soli Septuaginta, verbi similitudine et analogitate decepti, ait S. Hieronymus, nimirum *רוח* *ma sicho*, legentes *רוח* *mesicho*, id est Messiam vel Christum ejus, verterunt: *Annuntians in homines Christum suum*; per quem licet Theodotus accipiat Cyrum, omnes tamen alii accipiunt Christum Dominum. Ita S. Athanasius, lib. II *De Vide unit.* et *Trinit.*; Didymus, lib. II *De Spiritu Sancto*; Tertullianus, loco citato; S. Basilus, lib. IV *Contra Eunomium*; S. Ambrosius, lib. II *De Spiritu Sancto*, cap. VII; S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit. n.*; imo Concilium Sardoicæ apud Soeratem, lib. II, cap. XX. Quare non est credibile Septuaginta hic esse deceptos, sed consilio ita vertisse; vel quia in Codicibus Hebræis tunc erat duplex lectio, una *mesicho*, altera *ma sicho*; vel quia per *ma sicho* intellexerunt significari *mesicho*. Messias enim sive Christus est Patris meditatio, conceptio, dictio, eloquium et opus summum, immensum, increatum ac divinum.

Est hic ergo duplex versio, est et duplex sensus; sed prior posteriori subordinatus. Prior: « Annuntians homini eloquium suum, » g. d.

Deus per Prophetas annuntiat hominibus sua consilia, decreta et eloquia. Ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus, Iugo et Lyranus. Quocirca Syrus vertit: *Ostendens hominibus quid sit gloria (laus) sua*; et Arabicus: *Mittens laudantem (præcipientem) in hominibus*. Quis enim Dei consilia et gloriam agnitam non laudet?

Possent quoque verbi, ait S. Hieronymus: *Annuntians homini eloquium ejus* (quia Hebræi idem habent pronomem reciprocum et absolutum. Nam per *vau* cum *cholen* significant tam *ejus* quam *suum*), g. d. Deus novit secretas hominis cogitationes, quid scilicet animo meditetur et destinet, imò illas ipsi, si bonæ sint vel indifferentes, ingerit et suggerit, easque ipsi per internam inspirationem, vel aliis per Prophetas enuntiare et eloqui potest. Ita Arias et Vatablus.

Posterior est: « Annuntians homini eloquium suum, » puta Christum, qui est unicus Patris conceptus, unicum verbum, quo omnia dicit, creat, mandat et gubernat: hoc enim Dei verbum et eloquium cætera omnia complectitur. Simile est *Deuter.* cap. XVII, 18, ubi Moses Prophetam, id est Prophetas alios post se a Deo daudos promittit, sed inter eos unum eximium et principem, qui antonomastice vocetur Prophetam, puta Christum. Sensus ergo est, g. d. Deus Pater annuntiat per nos Prophetas, se ad homines missurum in carnem Verbum suum, ut hominibus ejus voluntatem, legem, salutem, gratiam et gloriam revelaret, eamque illis reipsa conferat et imperpetuet. Quocirca vos, o Israelite, huic Messie vestro venienti occurrite, in eum credite, sperate, illum amate, colite, sectamini; ipsi obedite: ita ipse vos ab ira Dei, a peccato, a morte, a gehenna, ab omni hoste liberabit. Ipse vos Dei amicos, filios et heredes, ac beatos in æternum efficiet. Solent enim Prophetæ omnium captivitatem et miseriarum finem et liberatorem statuere Christum. Unde cum multas clades multaque tristia prædixerunt, omnia hæc mitigant et dulcorant promittendo Christum: Christus enim est finis et scopus legis et Prophetarum. Confirmatur, quia pro *eloquium suum* Aquila vertit, *רוח* *mesicho*; Symmachus, *רוח* *mesicho*; Theodotus *רוח* *mesicho*; id est sermonem et verbum ejus. Atque ex hoc loco et similibus videtur S. Joannes sumpsisse nomen *kyz*, quo jugiter vocat Christum, dicens: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Ubi pro *Verbum*, græce est *kyz*; non quod vocem *kyz*. S. Joannes accepit a Theodotione, qui duobus saculis S. Joanne fuit posterior: sed quod Hebræum *רוח* *sicho* idem sit quod *kyz*; ideoque Theodotus vertit *kyz*. Denique Theophanes Nicæensis in *Symbolo novi et veteris Testamenti*, quem citat Turriano, lib. II *De Hierarchy ordinibus*, cap. I, ex versione Septuaginta censet hic esse prophetiam de Transfiguratione Christi. *Eccc*, inquit Amos, *firmans tonitru* (id est creans nu-

bem, ex cujus collisu erumpit tonitru) et *creans spiritum*, sive ventum, ex cujus verberatione, cum intentione significandi, existit vox de qua subdit: *Et annuntians hominibus Christum suum*, scilicet cum vox Patris de nube intonuit: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit; ipsum audite, » *Matth.* XVII, 5.

FACIENS MATUTINAM NEBULAM. — Ita proprie sonant Hebræa, quæ tamen alii varie vertunt. *Primo*, Septuaginta addentes et, vertunt: *Faciens mane et nebulam*; *secundo*, Pagninus: *Qui facit auroram et tenebras*, id est diem et noctem, læta et tristia; *tertio*, Tigurina: *Qui auroram facit caliginem*; *quarto*, Clarius: *Qui facit auroram ex caliginem*, id est ex tenebris noctis, ut scilicet nocti succedat aurora et dies; *quinto*, alii ex adverso: *Qui facit ex aurora caliginem*, id est diem mutat in noctem, prospera in adversa; *sæcto*, Arabicus vertit: *Creavi abyssum primo, et ascendi super altitudinem terre, et mittens laudantem (præcipientem) in hominibus; septimo*, mystice Chaldaeus: *Qui preparat lumen justis quasi lumen auroræ, et preparat tenebras impiis*. Porro matutina nebula ostendit magnam Dei potentiam et sapientiam. *Primo*, quia hæc nebula post noctes serenans subito in aurora producit per solem orientem, sui vapores et exhalationes e terra educens et elevans, iis quasi nebula tegit aërem. *Secundo*, quia mane nebula maxima est et latissima, velataque, vestit et ornat totum horizonem instar tapetis. *Tertio*, quia hæc nebula cingit et fasciat solem orientem, uti infans dum oritur et nascitur, fasciatur linteois. Sic enim de prima nebula, primisque tenebris recens creatum mundum et mare involventibus, loquitur Job, cap. XXXVIII, 9: « Cum ponerem nubem vestimentum ejus, et caliginem illud quasi pannis infantie obvolverem. » Ubi auctor *Catena*: « Sicut, inquit, infanti nudi sunt perquam comodi, sic etiam mari nubis ac nebulæ. » *Quarto*, quia hæc nebula Deum, quasi cum sole mane orientem, velat, ut homines eum influeri nequeant: sed eum ut invisibilem suspiciant et reverentur. Sic Virgilius, lib. I *Æneid.*, ait de *Ænea* et *Achate* heroibus:

At Venus obtusos gradientes aere sepelit,
Et turbis nebulæ circum Dea fudit amictu.

Quinto, quia hæc nebula est roseida et fecunda. Producit enim manna et rorem, quo herbe et sata irrorantur et impinguntur. Insuper, calorem et hilitum vitalem terre et terrestribus omnibus affert. Hinc experimur « nebulas nec estate, nec maximo frigore existere: neque rores gelu, neque ardoribus, neque ventis, nisi serena nocte, » ait Plinius lib. II, cap. LX. Quocirca ex nebula Dei magnificentiam celebrat Jeremias cap. X, 13: « Elevat, ait, nebulas ab extremis partibus terre. » *Psalm.* CLXVII, 16: « Qui dat nivem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit. » *Ecclesi.* XXIV, 6: « Ego (Sapientia) sicut nebula texti omnem ter-

ram. » Et cap. XLIII, 15 : Aperi sunt thesauri, et evolaverunt nebule sicut aves. » Et cap. I, 6, de Simeone pontifice dicitur : « Quasi stella matutina in medio nebule. »

GRADIENS SUPER EXCELSA TERRE. — puta super montes altissimos, et petras rupesque hominibus invias et inaccessas, q. d. Deus omnia terrena, quantumvis celsa et inaccessa, majestate sua pervadit et transcendit, suaque providentia continet et gubernat, ita ut ventos et turbines ciere, nebulas hostibus suis superbis et impiis offundere, montes transferre, et in valles dejicere possit, q. d. Deus est qui montes, ventos, fulgura, tonitrua, omnesque res sublunares, æque ac cælestes producit, temperat, regit. Unde omnes creature sunt exercitus Dei, qui illi ad nutum obediunt, semperque ei præsto sunt, ut ad ejus nutum ferantur, ejusque inimicos et impios invadant et sternant. Ita S. Hieronymus, Albertus, Clarus et alii. Audi S. Hieronymum : « Prepara te, inquit, in occursum Dei tui, ut venientem ad te Dominum tota aviditate suscipias. Iste est qui firmat tonitruum, sive montes confirmat : ad cujus vocem colorum cardines, et terræ fundamenta quatuntur. Iste est qui creat spiritum. » Quocirca Timæus Pythagoricus Deum vocat « mundum exemplarem. » Sicut enim mundus suo complexu omnia cingit et stringit, sic et Deus. Ipse enim est maxima universalisque natura, ubique præsens, omnia videns audiensque, cuncta continens, nullius vero ambitu contenta. Ipse est mundus increatus sapientie, sanctitatis, intelligentie, vite, rationum, formarum, causa, fons, creator et rector cæterorum omnium. Quocirca Egyptii, ait Eusebius, lib. III De Prepar. Evangel. cap. III, Deum, quem ipsi *Eneph* vocant, pingunt humana forma, colore cæruleo, zonam tenentem et sceptrum, ac pennam gerentem in capite, ovum insuper ab ore producentem. Testa enim ovi, cæli omnia cingentis imaginem exhibet : vitellus, ignis : spiritus qui sunt in ovo, aeris : albumen, aqua : terræ porro symbolum sunt partes magis concretæ. Addit Eusebius aliud Dei hieroglyphi-

cum. Illud est, homo complicatos habens pedes, vestem talarem, eamque auream, pilam capite sustinens, quo mundi forma, immobilis constitutio, rotunditas, et stellarum varietas significatur, eaque omnia regi a Deo sustentantur, et in Dei cognitionem mentes hominum perducere. Nam ex ventis, nebulis, montibus aliisque creatis Deus agnoscitur, quasi ex ungue leo, quasi ex lea Apelles, quasi ex voce choraulis, quasi ex cæmine poeta. Unde S. Augustinus, *epist.* 28, docet mundum hunc esse Dei carmen et canticum. « Si homo, inquit, carminis artifex novit quas quibus moras vocibus tribuat, ut illud quod canitur succedentibus ac decedentibus sonis, pulcherrime currat ac transeat : quanto magis Deus, nulla in naturis nascentibus et occidentibus temporum spatia, quæ tanquam syllabe ac verba ad particulas hujus sæculi pertinent, in hoc labentium rerum quasi mirabili cantico, vel brevius, vel productius quam modulatio præcognita et præfinita deponit, præterire permittit? » Insuper S. Dionysius, *Cælest. Hierarch.* cap. XV, docet Deum designari per ventum, propter naturalem vim movendi atque animandi, et celerem insuperabilemque discessum, ac nobilitatem principiorum et finium incognitas et invisibiles latebras. Pari modo, Eusebius, loco citato, docet Egyptios, ut Dei providentiam significarent, pinxisse solem radiis circumfusum in navi, quæ adverso flumine rapiebatur remis velisque incitata, ac deportabatur a subtermente se crocodillo. Sic enim Deus quasi gubernator regit hanc mundi navim, omniaque in eo animalia et inanima, quantumvis fera, horrenda et vasta, edomat ac regit. Rursum Deus princeps temporum est quasi sol, qui, ut ait Lucanus lib. XII :

Tempora dividit avi,
Matat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire velat, cursusque vagos statione moratur.

Denique S. Paulinus, *Natali 9 S. Felicis* :

Est nature opifex Deus omnis et artis, in omni
Fons opere, et finis, faciens boni, factaque servans.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Predicit et plangit Sumarie vastitatem extremam et æternam, intelligendam a Deo terribili, qui facit Arcturum et Orionem, ac subridet vastitatem super robustum, ob ejus scelera, præsertim ob rapinas et oppressiones pauperum. Deinde, vers. 14, hortatur eam ad penitentiam. Nam, vers. 21, assertit se ejus victimas et ceremonias æternas non curare, imo detestari (1).

1. Audite verbum istud, quod ego levo super vos planctum : Domus Israel cecidit, et non adjiciet ut resurgat. 2. Virgo Israel projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. 3. Quia hæc dicit Dominus Deus : Urbs de qua egrediebantur mille, relinquuntur in ea centum : et de qua egrediebantur centum, relinquuntur in ea decem in domo Israel. 4. Quia hæc dicit Dominus domui Israel : Quærite me, et vivetis. 5. Et nolite querere Bethel, et in Galgalam nolite intrare, et in Bersabee non transibitis : quia Galgala captiva duceatur, et Bethel erit inutilis. 6. Quærite Dominum, et vivite : ne forte comburatur ut ignis domus Joseph, et devorabit, et non erit qui exstinguat Bethel. 7. Qui convertitis in absinthium iudicium, et justitiam in terra relinquitis. 8. Facientem Arcturum et Orionem, et convertentem in mare tenebras, et diem in noctem mutantem : qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terræ : Dominus nomen est ejus. 9. Qui subridet vastitatem super robustum, et depopulationem super potentem affert. 10. Odio habuerunt corripientem in porta, et loquentem perfecte abominati sunt. 11. Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem, et prædam electam tollebatis ab eo : domos quadro lapide edificabitis, et non habitabitis in eis : vineas plantabitis amantissimas, et non bibetis vinum earum. 12. Quia cognovi multa scelera vestra, et fortia peccata vestra : hostes justi accipientes munus, et pauperes deprimentes in porta. 13. Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est. 14. Quærite bonum, et non malum, ut vivatis : et erit Dominus Deus exercituum vobiscum, sicut dixistis. 15. Odite malum, et diligite bonum, et constituite in porta iudicium : si forte miseretur Dominus Deus exercituum reliquitis Joseph. 16. Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator : in omnibus plateis planctus ; et in cunctis, quæ foris sunt, dicitur : Væ, væ ! et vocabunt agricolam ad luctum, et ad planctum eos qui sciunt plangere. 17. Et in omnibus vineis erit planctus : quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus. 18. Væ desiderantibus diem Domini ! ad quid eam vobis ? dies Domini ista, tenebræ, et non lux. 19. Quomodo si fugiat vir a facie leonis, et occurrat ei ursus, et ingrediatur domum, et imitatur manu sua super parietem, et mordeat eum coluber. 20. Numquid non tenebræ dies Domini, et non lux : et caligo, et non splendor in ea ? 21. Odi et projecti festivitatis vestras : et non capiam odorem cætuum vestrorum. 22. Quod si obtuleritis mihi holocaustomata, et munera vestra non suscipiam : et vota pinguium vestrorum non respiciam. 23. Aufer a me tumultum carminum tuorum : et cantica lyrae tuæ non audiam. 24. Et revelabitur : quasi aqua iudicium, et justitia quasi torrens fortis. 25. Numquid hostias et sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel ? 26. Et portastis tabernaculum Moloch vestro, et imaginem idolorum vestrorum, sidus Dei vestri, quæ fecistis vobis. 27. Et migrare vos faciam trans Damascum, dicit Dominus, Deus exercituum nomen ejus.

(1) Sermo iste tertius continet admixtas adnotationes et explicationes prædicationes.

PRIMO, predicti Sumarie Propheta, primo, ultimum

Israelis exilium, I, 2; secundo, paucitatem reliquiarum

relinquarum, 3.

SECUNDO, hortatur ad respicientiam, si quo modo etiam